

ГУМАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.

Постановка проблеми. Глибокі соціальні зміни в Україні, необхідність соціокультурного прогресу, передбачають суттєве вдосконалення системи підготовки кваліфікованих робітників. Сьогодні країні потрібні не просто виконавці, а фахівці високого класу, широко підготовлені, що вміють вести самостійні пошуки нових ефективних методів і засобів професійної діяльності та активно запроваджувати їх у свою практику. Високоякісна освіта та професіоналізм у педагогічній діяльності викладачів III-IV рівня акредитації є невід'ємною складовою підготовки кваліфікованих спеціалістів в цих закладах освіти. Для успішної професійної діяльності в умовах входження України в європейський освітній простір педагогу необхідний такий рівень знань, умінь і навичок, який дозволить йому використовувати новітні педагогічні технології для підготовки конкурентноспроможного фахівця.

Освіта також не може бути застиглою: повинні, відповідно до нових викликів, змінюватися підходи до навчання й виховання, оновлюватися зміст підручників. Тільки за таких умов освіта зможе стабільно виконувати своє суспільне покликання – виводити молоду людину на життєву дорогу, готувати дитину до входження у гуманітарний контекст світової цивілізації. Реалізуючись як взаємодія учня і вчителя, освіта у демократичному суспільстві має утвердити вільного громадянина не лише як носія пізнавальних здобутків попередніх поколінь, а й як активного, самодостатнього учасника суспільного розвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Провідною ідеєю гуманізму переймалися такі мислителі, як Я.А. Коменський, І.Г. Песталоцці, Д. Дьюї, К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та інші.

Як систему заходів, спрямованих на становлення та реалізацію духовного потенціалу людини, групи, суспільства; на Гуманізацію відносин у соціумі

розглядають соціальну педагогіку такі дослідники як М.А.Галагузова, Н.П.Бура, І.Д.Зверєва, А.Й.Капська, А.О.Малько, Л.І.Міщик, В.Д.Семенов, Гриньова В.М. та інших.

Невирішені раніше частини проблеми. Сьогодні серед гострих проблем розвитку освіти, мабуть, найгострішою проблемою не лише сім'ї і школи, але й суспільства, стала проблема виховання нових поколінь українців. Педагогічна драма виховання стрімко перетворюється в загальнонаціональну трагедію. Висловлюючи свою думку, С. Гончаренко застерігає, що повна відмова не лише в змістовному, але й в організаційному плані від старої виховної системи, деполізація і деідеологізація, а вірніше, переполітизація і переідеологізація, проведені наспіх і не професійно, вимивання з педагогічного словника самого терміну “виховання” і заміна його неадекватним “додаткова освіта” – все це “вихлюпнуло разом з водою і дитину” [5,с.1].

Один з принципів побудови освіти є принцип гуманізації, тобто цілеспрямованої орієнтація на особистість учня, студента, розвиток усіх сутнісних сил людини, увага до гуманістичних традицій, загальнолюдських цінностей.

Тому **метою** нашої статті є розгляд гуманістичного аспекту професійного становлення соціального педагога. Розгляд соціально-педагогічної діяльності, а саме проходження практики, як особливого виду діяльності, що спрямована на здійснення допомоги людям, які її потребують, бо не здатні самостійно вирішити життєві проблеми: діти, пенсіонери, інваліди, хворі, біженці, безробітні і т.ін.

Виклад основного матеріалу. Зусиллями педагогів-дослідників С.І.Архангельського, Ю.К.Бабанського, В.П.Беспалька, Н.Ф.Тализіної, В.А.Якуніна та інших обґрунтовано, що предметом педагогічної науки виступають педагогічні системи, до складу яких входять колективи педагогів та учнів, цілі, принципи, зміст, методи і організаційні форми. Між компонентами педагогічної системи існують прямі та зворотні зв'язки. Педагогічна система є складною системою управління діяльністю учнів, що функціонує на основі

законів необхідної різноманітності, зворотного зв'язку, екстремальності, еволюції та ін. [1,15,14].

В.М.Галузинський, М.Б.Євтух визначають соціальну педагогіку як "окрему галузь теорії виховання, яка охоплює виховну діяльність позашкільних установ: роботу школи і педагогів з батьками за місцем проживання дітей і підлітків у мікрорайонах шкіл; працю в інспекціях РВВС з неповнолітніми; культурно-освітню педагогічну діяльність у клубах і бібліотеках, їх дитячих секторах і, нарешті, особливості навчально-виховного процесу в інтернатних установах, дитячих будинках, групах подовженого дня" [4, с.129]. Автори визнають за соціальною педагогікою статус галузі теорії виховання. Предметом соціальної педагогіки вони вважають діяльність учителя з рішення проблем соціального виховання дітей і підлітків.

Представники Єкатеринбурзької соціально-педагогічної школи М.А.Галагузова та В.Д.Семенов вважають соціальну педагогіку розділом педагогічної науки: "соціальна педагогіка досліджує виховання як суспільне явище, як вид духовних відносин; вона вивчає не тільки виховний потенціал суспільства, але й шляхи його актуалізації на основі різних форм інтеграції виховних сил суспільства" [11, с.3].

Предметом соціальної педагогіки В.Д.Семенов вважає виховання як суспільне явище, тобто як процес, що має місце у соціально-педагогічній системі, яка включає школу та інші соціальні інститути, що відповідають за виховання людини.

Визначення, розроблені Л.І.Міщик, Н.П.Бурою, А.О.Малько, переконують у тому, що вони розглядають соціальну педагогіку як науку, що міститься на стику педагогіки, психології, соціології, соціальної роботи, культурології [10, 2, 12].

Сучасний період можна схарактеризувати як відродження соціального виховання.

З точки зору М.А.Галагузової, соціальне виховання обмежується лише допомогою в освіті і вихованні дітей, які потребують її в період включення в соціальне життя [3, с.182].

Л.І.Міщик розглядає соціальне виховання як "метод соціальної роботи, націлений на зміну та формування особистості учня" [10, с.31].

На відміну від М.А.Галагузової та Л.І.Міщик, у дослідженні Н.П.Бурої "соціальне виховання — це педагогічно орієнтована і доцільна система сприяння особистості в оптимальній реалізації здібностей та можливостей на всіх вікових етапах розвитку людини, в різних сферах мікросередовища особистості з використанням потенціалу всіх суб'єктів виховного процесу" [2, с.18]. У цьому визначенні соціальне виховання розглянуто як сприяння особистості (своєрідний вплив, що межує з допомогою), але тільки у сфері мікросередовища. Тобто Н.П.Бурая ототожнює виховання у вузькому смислі із соціальним вихованням.

Л.Г. Коваль, І.Д. Зверева, С.Р. Хлебнік розглядають соціальне виховання як систему соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння та засвоєння дітьми і молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у них сталих ціннісних орієнтацій та адекватної соціально спрямованої поведінки [7, с.25]. Автори розглядають виховання як систему заходів, а не як сукупність впливів, як це прийнято в сучасній педагогіці.

А.О. Малько теж розглядає соціальну педагогіку як систему заходів, спрямованих на становлення та реалізацію духовного потенціалу людини, групи, суспільства; на гуманізацію відносин у соціумі [12, с.5]. Автор побачила зміну суті соціального виховання в його гуманізації. О.О. Бодальов, З.О. Малькова стверджують, що у соціальному вихованні головне - це створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку людини як суб'єкта діяльності, як особистості та індивідуальності [8, с.12].

Л.І. Міщик вважає, що соціальний педагог є професійним працівником соціуму, фахівцем з виховної роботи з дітьми, їх батьками, дорослим

населенням у сімейно-побутовому мікросередовищі та його оточенні; з підлітками, молодіжними групами та об'єднаннями, з організації культурно-дозвіллевої, фізкультурно-оздоровчої, трудової, ігрової та інших видів діяльності, групового спілкування, технічного, художнього та інших видів творчості дітей і дорослого населення в соціумі [9,с.59-60].

У понятійно-термінологічному словнику записано, що соціальний педагог - спеціаліст, зайнятий у сфері соціальної роботи або освітньо-виховної діяльності, здійснює посередницьку роль між освітніми закладами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію, об'єднує зусилля з метою створення в соціальному середовищі умов для всебічного розвитку дітей, підлітків, молоді як особистостей, їх благополуччя в соціумі [13, с.92].

Опрацювавши погляди на соціальну педагогіку, соціального педагога, соціальне виховання, можна виділити особливості соціально-педагогічної діяльності соціального педагога як специфічної форми відношення людини до навколишнього середовища, зміст якої полягає у цілеспрямованому його перетворенні.

Діяльністю можна назвати сукупність дій людини, що спрямована на бажану зміну будь-якого предмету. Існує економічна, політична, правова, культурна, технічна, наукова та інші види діяльності. До особливого виду діяльності відносимо соціальну роботу. Соціальна робота - діяльність, що спрямована на здійснення допомоги людям, які її потребують, бо не здатні самотійно вирішити життєві проблеми: діти, пенсіонери, інваліди, хворі, біженці, безробітні і т.ін. Кожний є особистістю із своїм неповторним складом мислення, психіки, досить складною біографією. Це вимагає від соціального працівника або педагога доброти, тактовності, проникнення у долю людини, співчуття, різноманітних знань та умінь, великого терпіння, самовідданості та ін., оскільки необхідно у процесі бесіди зняти психологічний стрес, допомогти увійти в нормальний ритм життя, надати допомогу людині хворій, прикутій до ліжка, допомогти батькам знайти "спільну мову" з дитиною та ін. Тому і

виникає особлива потреба в діяльності сімейного соціального педагога [7, с.63-64]. Вона ґрунтується на концепції взаємодії особистості, сім'ї та суспільства, що віддає пріоритет сім'ї та сфері внутрісімейних і міжсімейних відносин перед суспільством. Сім'я, будинок, община, сімейно-сусідська спільність розглядається як сфера, де головним чином здійснюється соціальна політика та соціальна допомога.

Соціальний педагог є посередником між особистістю та соціумом, впливаючи на формування гуманних, виховуючих, морально і фізично здорових відносин у соціальному середовищі, сім'ї, сімейно-сусідському оточенні, між дорослими та дітьми. Його клієнтами є сім'я та її близьке оточення за місцем проживання. Він перший вступає в етично допустимій формі в контакт з членами сім'ї, ставлячи "соціальний діагноз": вивчає мікросоціум, інтереси, уподобання, коло спілкування, моральну атмосферу, умови життя, психологічні та вікові особливості, здібності членів сім'ї, виявляє позитивні та негативні впливи й проблеми (психологічні, етичні, правові, медичні та ін.) з метою надання подальшої допомоги. У процесі "діагностики" соціальний педагог диференціює клієнтів, встановлює, з яким спеціалістом його треба зв'язати у відповідності з виявленою проблемою (з службою психічного чи фізичного здоров'я, правового чи економічного захисту, культурного дозвілля і педагогічної анімації та ін.).

Гринькова В.М. виділяє соціальний компонент, який включає: особисту та соціальну відповідальність; загострене почуття добра та справедливості; соціальну підтримку та захист; соціальна допомога; милосердя; почуття власної гідності та поваги до іншої людини; толерантність; ввічливість; порядність; готовність зрозуміти інших і прийти їм на допомогу; емоційну стійкість; візуальність (зовнішня привабливість людини); красномовність (уміння переконувати словом); особисту адекватність за самооцінкою, рівним домагань і соціальної адаптованості.

Вказані компоненти педагогічної культури визначають гуманістичну педагогічну позицію соціального педагога, а саме: співпереживання за іншу

людину, її долю, взаємовідносини з іншими людьми та суспільством; захист прав людини, від посягання на її гідність; піклування про своїх клієнтів; підтримку та допомогу в стресових, конфліктних ситуаціях (психологічна, моральна, матеріальна, фізична), у працевлаштуванні та ін.; повагу до людини, ставлення до неї як найвищої цінності; терпимість у роботі з клієнтами; порядність у стосунках з клієнтами та колегами; педагогічний такт; комунікативність (позитивний вплив на спілкування, стосунки між людьми, на ситуацію в мікросоціумі, робота в умовах неформального спілкування та ін.); емпатійність (відчуття настрою людини, виявлення її установок і сподівань, співпереживання її потребам) [6, с.14].

Усе це повинно формуватися у майбутніх соціальних педагогів під час проходження практики.

Аналіз різних нормативних документів і навчально-методичних матеріалів, присвячених професійній підготовці соціального педагога, дозволив виділити мету соціально-педагогічної практики: оволодіння видами професійної діяльності на рівні, відповідному кваліфікації “спеціаліст”. Проте дане формулювання мети вимагає уточнення, оскільки підготувати на сьогоднішній день фахівця - це далеко не все. Ситуація, яку переживає наше суспільство, глибока економічна, соціальна, культурна і етична криза, ставить перед системою вищої професійної освіти завдання підготовки фахівця не тільки професійно компетентного і конкурентоздатного, але і гуманістично орієнтованого. Це завдання може бути вирішене тільки в рамках нової гуманістичної парадигми вищої освіти.

Гуманізувати професійну діяльність майбутнього фахівця - це означає, по-перше, поставити в його підготовці акцент, перш за все, на науках про людину і суспільство, а по-друге, включити в неї завдання формування не тільки професійних умінь, але і духовного світу майбутнього професіонала, певних етичних якостей, таких, як гуманність, цивільна відповідальність, творче відношення до своєї справи, оптимізм, толерантність.

Особливо великої актуальності набуває проблема етично-гуманістичного становлення при підготовці фахівців сфери “людини-людина”, і перш за все таких, як соціальний педагог.

Другий напрям - професійне виховання. Це дуже трудомісткий процес. Метою його є формування таких професійно значущих особових якостей, як гуманістичність, альтруїстичність, відчуття власної гідності, які в процедурі професійного відбору і вступних іспитів практично неможливо відстежити. Але без них соціальний педагог професійно не може відбутися. Більше, ніж в будь-якій іншій професії, цей фахівець покладається на свої особові якості - здатність розуміти, спілкуватися і співчувати.

Без розкриття основ етичної сторони професійної діяльності фахівця в соціальній сфері, без вивчення етичних норм відносин між фахівцем і людиною, що чекає допомоги, практично неможливий вихід студента на практику. Щоб процес професійного виховання був реалізований, у вузі необхідно збудувати між адміністрацією, викладачами і студентами відносини, що припускають довіру, пошану, рівність, а не взаємозалежність. Як відомо, соціальні зразки поведінки засвоюються в результаті спілкування, тому з перших тижнів викладачі і студенти включаються в різні види спільної діяльності.

Провідною ідеєю практичної і теоретичної діяльності, на думку великих педагогів як Ж.-Ж. Руссо, Я.А. Коменського, І.Р. Песталоці, Д. Дьюї, Я. Корчака, К.Д. Ушинського, Л. Н. Толстога, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, повинна стати ідея гуманізму, яка визнає цінність будь-якої людини як особи, його право на свободу, щастя, розвиток і прояв закладених в кожній людині здібностей. Це така система, в якій благо людини є критерієм оцінки соціальних явищ, а рівність, справедливість, людяність — бажаною нормою відносин в суспільстві.

Розуміння суті принципу гуманізму дуже важливе. Але щоб реалізувати його, а не тільки продекламувати, необхідно визначити правила реалізації цього принципу. Ми б виділили наступні правила, які повинні стати нормою відносин

між людьми як в стінах вузу, так і в тій установі, куди студенти підуть на практику: - безумовне ухвалення і підтримка кожної людини зі всіма його кращими якостями та недоліками; - відмова від ділення студентів за здібностями, “на сильних” і “слабких”; на бюджетних і таких, що навчаються за свої власні гроші; на людей, що мають відхилення в здоров'ї і здорових; - терпимість до вчинків і нестандартної поведінки інших людей; - віра в можливість розвитку кожного студента, навіть при здійсненні провини і правопорушень; - оптимістичний, діяльний тон і стиль спілкування; - неприпустимість емоційних, безапеляційних негативних висновків про здібності і вчинки людини; - неприпустимість використання вербальних і невербальних форм, що принижують людину, визнання права кожного студента бути самим собою, шанобливого до нього відношення; - інтеграція студентів в єдиний колектив, незалежно від групи, потоку, курсу; - створення паритетних відносин співпереживання і взаємопідтримки, розуміння і співчуття, загальної атмосфери відповідальності у взаєминах між студентами і викладачами.

Спираючись на свій практичний досвід, ми пропонуємо як один з методів етичного виховання використовувати метод набуття етичного досвіду студентом через учбову роботу, в яку цілеспрямовано включені етичні аспекти професії, а також через суспільну діяльність, яка грає провідну роль в підготовці студентів до практики. Як правило, спочатку першокурсники відчують себе невпевнено, іноді навіть чинять опір їх включенню в суспільну діяльність, а займаючись нею, проявляють мінімум ініціативи, але опісля декілька місяців, поступово втягуючись в організацію і проведення різних заходів, усвідомлюють їх значущість і корисність як для себе, так і для тих, що оточують. Беручи участь в заходах, кожен студент відчуває на собі частку відповідальності, яка підштовхує його до подальшого самовдосконалення, отримання нових знань, придбання навиків. Це допомагає особовому і професійному становленню студента, готує його до самостійної діяльності на практиці.

Формами позаучбової діяльності, в якій на добровільних засадах беруть участь студенти, можуть бути: навчально-методичний збір, студентське самоврядування, волонтерський рух, газета студентів і викладачів, культурно-масові заходи.

Висновки. Отже, для гуманізації освіти не потрібні якісь нові виховні заходи, а потрібно більш конкретні дії, підготовка студентів до виходу на практику, необхідно розбудити в них, як правило, глибоко заховані етичні якості — совість, борг, честь, відповідальність, безкорисливість, альтруїзм, справедливість, доброту, любов до людей. А для цього необхідно створити такі умови, в яких студенти змогли б проявити ці якості спочатку в своїй студентській групі, потім — на курсі, у вузі, в суспільній добродійній діяльності на користь району, міста, області. Тільки отримавши такий досвід етично-гуманістичної діяльності, студент буде реально підготовлений до практики.

Ми позначили лише деякі аспекти підготовки студентів до зустрічі з професією, проте вдосконалення етичного світу студента — процес тривалий і безперервний, який не обмежується рамками навчання у вузі, а тим більше — першого курсу. До того ж реалізація цієї ідеї можлива за умови, якщо у вузі працює викладацький колектив однодумців, що сповідає одну ідею, любить свою професію і студентів.

Використана література.

1. Беспалько В.П. Теория учебника: Дидактический аспект - М.: Педагогика, 1988. – 160 с.
2. Бурая Н.П. Соціальна робота: Навч посібник. - Харьков: Ун-т внутрішніх справ, 1996. - 104 с.
3. Галагузова М.А. Категориально-понятийные проблемы социальной педагогики // Понятийный аппарат педагогики и образования: Сб.науч.тр. / Отв.ред. М.А.Галагузова. - Вып. 3. -Екатеринбург: Изд-во «СВ-96», 1998. - С.7-33

4. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. - К.: Вища школа, 1995. - 237 с.
5. Гончаренко С. Гуманізація- пріоритет творчого начала в освіті.- // Дидактика професійної школи. Зб. наук. пр.: Випуск 4. – Хмельницький, ХНУ, 2006. - С. 1 - 8.
6. Гриньова В.М., Яресько К.В. // Теоретико-методологічні основи соціально-педагогічної діяльності. – Харків: Крок, 2003. - 32 с
7. Коваль Л.Г., Зверєва І.А., Хлєбїк С.Р. Соціально педагогіка / Соціально робота: Навч. посібник. - К.: ІЗМН, 1997. - 392 с.
8. Концепция воспитания учащейся молодежи // Педагогика. 1992. - № 3. - № 4.
9. Мищик Л.И. Профессиональная подготовка социального педагога (педагогический, психологический й управленческий аспекты). - Запорожье, 1996.
10. Міщик Л.І. Соціально педагогіка: Навч. посібник. - К.: ІЗМН, 1997.- 140с.
11. Социальная педагогика: теория, методика, опыт исследования. - Свердловск, 1989. - 149 с.
12. Соціально педагогіка. Частина 1. Основи соціальної педагогіки: Конспект лекцій / Укл. А.О.Малько. - Харків: ХДІК, 1998. - 49 с.
13. Соціально робота // Соціально педагогіка: понятійно-термінологічний словник/За заг.ред. Зверєвої І.Д.-К.: Етносфера, 1994.
14. Талызина Н.Ф.Управление процессом усвоения знаний — М.: Изд-во Московск, ун-та, 1975. - 297 с.
15. Якунин В.А. Обучение как процессе управления: Психологические аспекты. -Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. - 160 с.

Автор статі розкриває гуманістичний аспект соціально-педагогічної діяльності соціальних педагогів взагалі та під час проходження практики, як особливого виду діяльності, що

спрямована на здійснення допомоги людям, які її потребують, бо не здатні самотійно вирішити життєві проблеми.

Провідне місце під час проходження практик має належати формуванню відносин, ансамбль яких дає високоморальну, духовно багату особистість із високим рівнем моральності, гуманності.

Bagriy Victoriya

SOCIAL PEDAGOGUE PROFESSIONAL COMING-TO-BE HUMANIST ASPECT

The author of the article discloses the social pedagogic work humanist aspect in the whole and during passing the practice, as special kind of activity, which is directed to help people, who need it, because of not being able to solve live problems independently: children, pensioners, invalids, patients, refugees, unemployed people and others.

During the practice passing it is very important to form the relations, harmony of which gives highly moral, spiritually rich personality with a high level of moral and humanity.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Багріїв Вікторія Неофідівна

викладач кафедри педагогіки і психології

Хмельницького національного університету

Домашня адреса:

29025, м. Хмельницький,

вул. Вишнева, б.135, кв.24.

т. (0382) 55-61-77

Робоча адреса:

29016, м.Хмельницький,
вул. Інститутська, 11,
Хмельницький національний університет,
кафедра педагогіки і психології
т. (0382) 72-74-44